

Ключевые слова: социальная политика, социальная защита, модель социальной политики государства, социально ориентированная экономика.

Gupalo O.G., Zhuk O.B. Comparative Analysis of the State Social Policy Models

The essence of the concepts of "social policy" and "a social policy model" is revealed. The main features of global world models of the state social policy are analysed. The approach to building an optimal model of social policy in Ukraine that would meet modern realities is defined. The author states that the model of socially oriented economy of Ukraine should act as a synthesis of liberal, conservative-corporate and social-democratic models, meaning it is authentic, with an emphasis on the features inherent in the above mentioned models.

Keywords: social policy, social protection, a social policy model, socially oriented economy.

УДК 339.37:353

Викл. С.І. Данило – Ужгородський ТЕІ КНТЕУ

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРОЦЕСУ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Обґрунтовано поняття роздрібної торгівлі в аспектах інституційно-правового та інституційно-організаційного управління господарськими відносинами. З'ясовано теоретико-методологічні положення регулювання роздрібної торгівлі на регіональному рівні, а саме її концептуальну сутність, об'єкти, методи. Запропоновано вважати, що система регулювання розвитку роздрібної торгівлі на мезорівні може бути ефективною тільки за умов реалізації єдиного та послідовного інституційного підходу до розроблення, прийняття, реалізації та контролю управлінських рішень.

Ключові слова: роздрібна торгівля, регулювання, розвиток, регіональний рівень, забезпечення, господарювання.

Постановка проблеми. Відомо, що роздрібна торгівля є окремим видом економічної діяльності – сектором економіки, що найбільш чисельний за кількістю суб'єктів господарювання, утворює другий за величиною (після промисловості) сегмент ВРП та зайнятості, акумулює значні суми внутрішніх і зовнішніх інвестицій, є невід'ємною складовою економічного і соціального регіонального розвитку. Взаємодіючи з усіма сферами життєзабезпечення та підтримки функціонування соціально-економічної системи регіону, роздрібна торгівля відіграє і фахово-психологічну роль, стимулювати ділову активність, формуючи соціально-орієнтоване бізнес-середовище та консолідує фінансово-інвестиційні та економічні ресурси для суміжного поступу базових і навіть інноваційно нових галузей та видів економічної діяльності.

Об'єктивно, що вагомість цих завдань у розвинених економіках зумовлює підвищення уваги локальних органів влади до підтримки торгівлі та її регулювання заради скерування розвитку у необхідне русло як за обсягами, так і за структурою та часткою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти регулювання роздрібної торгівлі на регіональному рівні відображено в роботах видатних вітчизняних та зарубіжних учених: В.В. Апопія, С.Г. Бабенка, П.Ю. Балабана, А.Р. Бернвальда, І.О. Бланка, Т.Г. Васильціва, П.І. Вахріна, М.Д. Виноградського, В.І. Куценко, Л.О. Лігоненко, А.А. Мазаракі, В.С. Марціна, Н.М. Ушакової та ін.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування концептуальних положень регулювання роздрібної торгівлі на регіональному рівні в аспектах нормативно-правового забезпечення та теоретико-методологічних досліджень.

Виклад основного матеріалу дослідження. У вітчизняних нормативно-правових актах термін "роздрібна торгівля" прямо чи опосередковано трактується і згадується, але або у суто процесуальному, галузевому (видовому) чи навіть об'єктному (точки торгівлі) значеннях. Так, відповідно до ДСТУ 4303:2004 "Роздрібна та оптова торгівля. Терміни та визначення понять" роздрібна торгівля є видом економічної діяльності у сфері товарообігу, що охоплює купівлю-продаж товарів кінцевому споживачу та надання йому торговельних послуг [6]. Норми Цивільного кодексу України передбачають, що суб'єкти торговельних відносин мають певні зобов'язання один перед одним: продавець, який здійснює підприємницьку діяльність з продажу товару, зобов'язується передати покупцеві товар, що звичайно призначається для особистого, домашнього або іншого використання, не пов'язаного з підприємницькою діяльністю, а покупець зобов'язується прийняти товар і оплатити його [1].

Окремі підзаконні акти, що регулюють роздрібну торгівлю доповнюють її змістову характеристику певними інституційними нормами. Наприклад, необхідно отримати патент та ліцензію на продаж окремих видів товарів (зокрема підкацизних), сформувати систему соціального забезпечення із її контролем у формі медичних карток продавців тощо. Якщо сюди додати ще й процедури отримання дозволів на розміщення об'єкта торгівлі, прямого чи опосередкованого погодження від служб санітарно-епідеміологічного контролю, пожежної охорони, державної фіскальної служби та робимо висновок, що роздрібна торгівля є видом економічної діяльності із жорстким державним регулюванням місцевими органами влади і, на нашу думку, це вірно, адже суб'єкти торгівлі здійснюють продаж товарів (зокрема й продукції продовольства) безпосередньо громадянам, від споживання яких може залежати.

Об'єктивним видається висновок про те, що як у вітчизняному законодавстві, так і серед науковців немає єдиного загальноприйнятого підходу до визначення сутності роздрібної торгівлі, а через це й концептуальних механізмів, інструментів її регулювання і розвитку. Так, у період тотальної економіки роздрібну торгівлю трактували як спосіб спекуляції в отриманні прибутку, адже продаж товарів, зокрема власного виробництва, часто відбувався за цінами які перевищували державно-корпоративні індикативні межі. У той час роздрібну торгівлю розглядали тільки як процес продовження виробничого циклу задля рівномірного розподілу матеріальних благ у суспільстві.

На нашу думку, розгляд роздрібної торгівлі на рівні її регулювання потребує дещо специфічного сутнісного трактування цієї сфери, зокрема, як об'єкта регіональної політики. Так, це сектор економіки, утворений сукупністю суб'єктів господарювання, що здійснюють продаж населенню або підприємствам, організаціям, установам товарів для їх особистого споживання і некомерційного використання, а також надання супутніх торговельних послуг та інституціями інфраструктури роздрібногo споживчого ринку; діяльність яких суворо контролюється, адмініструється та регулюється центральними, регіональними і місцевими органами управління; в межах якого здійснюється задоволення потреб населення і суспільства в товарах та торговельних послугах; визначаються пара-

метри розвитку внутрішньорегіонального споживчого ринку, локалізується ділова активність населення та розвиток малого бізнесу, формується платоспроможний попит та інвестиційна привабливість територій.

Головними об'єктами регулювання роздрібною торгівлю на регіональному рівні є діяльність суб'єктів торгівлі, якість і правила обслуговування покупців, параметри розбудови торговельної мережі, структура попиту і пропозиції, цінові та асортиментні характеристики, якість і безпечність товарів, аспекти тінізації і монополізації галузі тощо.

Об'єктивно, що такий широкий перелік об'єктів регулювання зумовлює потребу в обґрунтуванні дієвих та ефективних механізмів, засобів і інструментів регулювання розвитку роздрібною торгівлю на регіональному та місцевому рівнях. Однак сьогодні, як на теоретичному, так і на практичному рівнях, на жаль, ще немає єдиного розуміння щодо змісту та характеристик такого регулювання. Якраз підтвердженням цього є відсутність у кожному чинному нормативно-правовому документі регламентованих форм і методів системного регулювання роздрібною торгівлю.

Концептуально поняття "регулювання" розглядають як систему заходів законодавчого та економічного, адміністративного характеру з метою стабілізації і пристосування наявної соціально-економічної ситуації до умов, що створюються [2, с. 38-39], як сукупність суспільних відносин, що взаємопов'язують мікро- і макроекономіку в єдину ринкову економіку [8, с. 13], як підтримуючу компенсаційну регулюючу діяльність влади, спрямовану на ефективне функціонування ринку і вирішення складних соціально-економічних проблем [5, с. 27], як вплив регулюючих заходів на економічну систему, спрямований на досягнення цілей економічної політики [4, с. 61], як сукупність інструментів, за допомогою яких встановлюються вимоги до діяльності підприємств і громадян [7, с. 153].

Як додає В. Хасанова, серед форм державного регулювання на будь-якому його рівні потрібно виділяти правові (встановлення та застосування норм права, здійснення реєстраційних та юридично значущих дій) та неправові (пов'язані з процесом реалізації державного регулювання, але не є елементами цього процесу). А враховуючи, що форми державного регулювання проявляються через систему методів, пропонуємо їх поділяти на адміністративні та економічні [8, с. 16]. Втім, для роздрібною торгівлю, як одного з найбільш ліберальних видів економічної діяльності, прямі адміністративні методи не настільки ефективні як економічні чи дії з формування інституційного середовища. Саме тому заслуговують на увагу результати дослідження О. Покатаєвої, яка визначає такі методи державного регулювання, як організаційні, фінансові, соціально-економічні та правові [9, с. 26].

Хоча зауважимо, що в останні роки ситуація дещо покращилася і зараз у складі обласних і районних державних адміністрацій функціонують окремі департаменти щодо забезпечення регіонального економічного розвитку та торгівлю. Відповідно до покладених на них завдань вони: 1) беруть участь у розробленні пропозицій щодо забезпечення сприятливих умов діяльності підприємств торгівлю, ресторанного господарства та побутового обслуговування, а також здійснюють контроль за якістю торговельного обслуговування громадян суб'єктами господарювання незалежно від форм власності, 2) беруть участь у формуванні та реалізації державної політики у сфері внутрішньої торгівлю та побутового обслу-

говування населення, а також здійснюють координацію діяльності у цій сфері інших органів виконавчої влади, 3) забезпечують реалізацію програм розвитку внутрішньої торгівлю та інших заходів щодо стимулювання розвитку внутрішньої торгівлю і побутового обслуговування населення, 4) здійснюють співробітництво з громадськими організаціями та об'єднаннями щодо формування та реалізації політики у сфері внутрішньої торгівлю і побутового обслуговування населення, 5) проводять аналіз розвитку внутрішньої торгівлю та здійснюють моніторинг розвитку зовнішніх економічних і торговельних відносин, 6) готують пропозиції щодо розміщення об'єктів торгівлю. Проте зробимо концептуальний висновок, що на законодавчому рівні має бути затверджено типове положення для всіх обласних і районних державних адміністрацій щодо назви органу, його завдань, повноважень і структурних департаментів з реалізації політики у сфері розвитку роздрібною торгівлю.

Окрім цього, у системі регулювання розвитку роздрібною торгівлю на мезорівні доцільний єдиний та послідовний інституційний підхід до розроблення, прийняття, реалізації та контролю управлінських рішень. Як зазначено у праці "Споживчий ринок України: методологія дослідження та регулювання" [10, с. 285-286], недоліки акумулювання статистичної інформації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлю та відсутність затверджених цільових показників розвитку споживчого ринку не забезпечують необхідної якості роботи органів регіональної влади із підготовки обґрунтованих пропозицій та реалізації стратегій розвитку роздрібною торгівлю, розбудови споживчого ринку. Звідси робимо висновок про те, що одним із головних завдань системи регулювання розвитку роздрібною торгівлю на регіональному рівні є створення адекватної інформаційної системи прийняття стратегічних управлінських рішень.

Інституціональне забезпечення чи не найвизначальніше в системі регулювання процесів і явищ, зокрема на рівні територіальних громад, але воно має бути оптимальним. Зокрема, з огляду на значну кількість служб, інспекцій (організаційно-інституційна складова) і відповідно нормативно-правових актів (інституційно-правова складова), можливе дублювання завдань і заходів, внаслідок чого знижується ефективність інституціонального забезпечення управління розвитком роздрібною торгівлю на регіональному рівні. Відтак, поділяємо погляд науковців [3, с. 66-70], що в умовах системності місцевих проблем розвитку роздрібною торгівлю інституційну політику доцільно доповнювати дієвими системними заходами всіма напрямками державної регуляторної політики, передусім антициклічної, структурної, грошово-кредитної, бюджетно-податкової, цінової, інвестиційно-інноваційної.

Висновки. Хоча регулювання роздрібною торгівлю відбувається на різних рівнях, але чи не найбільш важливим і дієвим потрібно визнати регіональний та місцевий з огляду на необхідність не тільки регулювання торговельної сфери, але й одночасного утворення передумов для соціально-економічного зростання, покращення ділової активності населення, розвитку інвестиційної інфраструктури, активізації дії механізмів державно-приватного партнерства.

Особливо важливими інструментом регіональної політики управління розвитком роздрібною торгівлю є заходи в рамках інституційного механізму. Позаяк, це завдання складне і потребує надзвичайних зусиль і уваги регіональних і місцевих органів влади. Відтак перспективними напрямками дослідження доціль-

но вважати визначення системних і структурних аспектів формування інституційно-економічного механізму регулювання роздрібною торгівлі на мезорівні, виділяючи його алгоритм та напрями зорієнтованості.

Література

1. Україна. Кодекс. Цивільний кодекс України. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
2. Безруков В. Формирование системы государственного регулирования / В. Безруков, А. Косарев // *Экономист* : сб. науч. тр. – 1991. – № 5. – С. 38-47.
3. Васильців Т.Г. Негативні аспекти розвитку та напрями підвищення ефективності регулювання роздрібною торгівлі в регіонах України / Т.Г. Васильців, З.А. Добуш // *Проблеми розвитку внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект* : сб. науч. тр. – Донецк : Вид-во ДонТУ, 2013. – С. 66-70.
4. Державне управління : словник-довідник / за заг. ред. В.М. Князева, В.Д. Бакуменка. – К. : Вид-во УАДУ, 2002. – 228 с.
5. Дідківська Л.І. Державне регулювання економіки : навч. посібн. / Л.І. Дідківська, Л.С. Головка. – Вид. 2-ге, [перероб. та доп.]. – К. : Вид-во "Знання-Прес", 2002. – 495 с.
6. ДСТУ 4303-2004 Торговля оптова та роздрібна. Терміни та визначення. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.profiwins.com.ua/uk/directories1/dstu4303.html>.
7. *Енциклопедія державного управління*. – У 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; наук.-ред. колегія: Ю.В. Ковбасюк (голова) та ін. – К. : Вид-во НАДУ, 2011. – Т. 4, 648 с.
8. Кунц Г. Управление: системный и ситуационный анализ управленческих функций : пер. с англ. / Г. Кунц, С. Одонелл; ред. Д.М. Гвишиани. – В 2-ух т. – М. : Изд-во "Прогресс". – Т. 1, 1981. – 494 с.
9. Покатаєва О.В. Державне регулювання інституціональних трансформацій торговельно-економічних відносин : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: спец. 08.00.03 – "Економіка та управління національним господарством" / О.В. Покатаєва; Донец. держ. ун-т упр. – Донецьк, 2010. – 32 с.
10. Споживчий ринок України: методологія дослідження та регулювання : монографія / за заг. ред. Л.О. Лігоненко. – К. : Вид-во КНТЕУ, 2007. – 379 с.
11. Хасанова В.В. Державне регулювання внутрішньої торгівлі в Україні (організаційно-правовий аспект) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 – "Адміністративне право і процес" / В.В. Хасанова; Ін-т законодавства Верховної Ради України. – К., 2009. – 20 с.

Даньло С.И. Концептуальные характеристики процесса регулирования розничной торговли на региональном уровне

Обосновано поняття розничної торгівлі в аспектах інституціонально-правового і інституціонально-організаційного управління хозяйственными отношениями. Выяснены теоретико-методологические положения регулирования розничной торговли на региональном уровне, а именно ее концептуальная сущность, объекты, методы. Предложено считать, что система регулирования развития розничной торговли на мезоуровне может быть эффективной лишь при условии реализации единого и последовательного институционального подхода к разработке, принятию, реализации и контролю управленческих решений.

Ключевые слова: розничная торговля, регулирование, развитие, региональный уровень, обеспечение хозяйствования.

Danylo S.I. Some Conceptual Features of Retail Trade Regulation at the Regional Level

The concept of retail trade in institutional and legal aspects and institutional and organizational management of business relationships is justified. Some theoretical and methodological provisions regulating retail trade at the regional level, such as its conceptual nature, objects, and methods, are found. The regulatory system for retailing development at the mezo-level is suggested concerning to be effective only in the case of implementation of a single and coherent institutional approach to the development, adoption, implementation and control of administrative decisions.

Keywords: retail trade, management, development, regional level security management.

УДК 330.34:338.01.36:519.86

Проф. Б.А. Карпінський¹, канд. екон. наук;
доц. І.М. Васильків¹, канд. фіз.-мат. наук; аспір. А.Б. Шевців²;
адвокат О.Б. Карпінська²

ЗНАННЕВА ЕКОНОМІКА ТА СТАЛІЙ РОЗВИТОК: МОДЕЛЮВАННЯ ТА ПОРІВНЯННЯ

Обґрунтовано, що моделювання взаємозв'язків знаннєвої економіки та сталого розвитку має здійснюватись в інтересах забезпечення довготермінового гармонійного природного і людського розвитку, виходячи з глобальної стратегії на подальшу зміну структури традиційної економіки та зайнятості на користь зростаючої ваги економіки знань.

Виділено стратегічну проблему зносу основних засобів, який в Україні доходить до 80 %. Подальше відтягування програмних управлінських заходів у цьому напрямку буде знижувати можливості національної економіки в конкуренції на товарних ринках глобалізованого економічного середовища і обмежувати випуск конкурентоспроможної високотехнологічної продукції, впливатиме на реалізацію ідеології знаннєвої економіки та сталого розвитку. Здійснено моделювання можливих стратегій і ризиків у системі прийняття обґрунтованих управлінських рішень щодо аспектів формування знаннєвої економіки та сталого розвитку в Україні за впливу глобальних трансформацій з орієнтацією на: визначення гальмівних чинників нарощування обсягів валового внутрішнього продукту, активізацію фінансових надходження до бюджету держави, підвищення благополуччя населення і тривалості життя.

Ключові слова: знаннєва економіка, сталий розвиток, моделювання, порівняння, валовий внутрішній продукт, зайнятість, благополуччя, знос основних засобів, безробіття, стратегія, глобалізація.

Постановка проблеми. Формування базових елементів інформаційного суспільства розпочалося і вже нині відчутна динаміка соціальних, економічних, політичних, геостратегічних трансформацій, а знання стають базисом (ресурсом) порівняльної переваги держав та адміністративно-територіальних одиниць, які зуміють перевести їх у практичну площину, забезпечуючи тим переваги в конкурентній боротьбі на глобальному товарному ринку.

Зазначимо, на цей час прийнято, що моделювання в системі знаннєвої економіки та сталого розвитку можливе, однак володіє низкою непередбачуваностей (ризиків), оскільки потрібно при цьому враховувати й появу спонтанних наслідків, які часто зумовлені діями людей та характеризуються більш психологічними чинниками, маючи до економіки та фінансів віддалене відношення. Так, починаючи з перших системних робіт із постіндустріального суспільства, а з них доцільно виділити працю "Виробництво і розповсюдження знань у США" ("The Production and Distribution of Knowledge in the United States") Фріца Махлупа (Fritz Machlup), економіста із Принстонського університету (опубліковано в 1962 р.), розпочалося наукове відображення та виділення практичних переваг специфічної інноваційної фази розвитку економіки, якій термінологічно дослідники дали назву "знаннєва економіка" (knowledge based economy). Нині значна кількість держав світової спільноти включились в гонку на цьому напрямку прогресу та розробили власні стратегії створення засад знаннєвої економіки. Зокрема, серед них виділяються стратегії Китаю ("Захоплення ХХІ століття за допомогою знань"), Південної Кореї ("Е-Корея"), Сінгапуру ("Інтелектуальний

¹ Львівська державна фінансова академія;

² Адвокатське об'єднання "Карпінська і партнери", м. Львів